

HUKUK SOSYOLOJİSİ

7.ÜNİTE

Toplumsal Değişme ve Hukuk

1) Giriş

- Belirli bir tarihî dönemde; doğada, toplumda ve insanda gözlenen başkalaşmalar veya farklılaşmalar, “değişme” kavramıyla ifade edilir.
- Değişme, öncekinden farklı duruma geçiş anlamına gelir.
- Toplumsal değişme ise toplumsal ilişkilerde, toplumsal kurumlarda ve toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmaya işaret eder.
- Toplumsal değişme, her toplumun temel özelliğidir ve devamlılık gösterir.
- İnsanın doğa, diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkileri ve bu ilişkilerin değişmesi, toplumsal yapının bütünlüğü içinde şekillenir.
- Başka bir anlatımla, kişiler ve gruplar arasında yaşanan ilişki ve etkileşimler, toplumsal bir bütün ve tarihî bir süreç içinde ortaya çıkar.
- İnsanlar, karşılıklı ve sürekli etkileşimler sonucu, zamanla yeni değerler, normlar, inançlar, kurallar, kurumlar ve yönetim biçimleri yaratırlar.
- Başlangıçta hukukun başlıca kaynağı örf ve âdetlerdi.
- Örf ve âdetler, önceleri sözlü olarak yaşatılırken, zamanla yazılı hale geldi.
- Tarihi süreçte, yasalar ve yargıç kararları da hukukun birer kaynağı olmaya başladı

TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNDE HUKUK VE TOPLUM İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ

- Toplumsal değişme kavramı, bir toplumun sadece demografik yapısında meydana gelen sürekli değişimi değil; aynı zamanda çeşitli toplumsal ilişkilerde, normlarda, kurumlarda, rollerde ve statülerde, mevcut toplumsal değerler sisteminde, ideolojilerde ve davranış kalıplarında ortaya çıkan değişmeleride kapsar.
- Toplumsal değişme süreci çok değişik faktörlerin etki ve etkileşimiyle başlar.
- Bu faktörler, toplumun fiziksel çevre koşullarında ve nüfusun genetik yapısında meydana gelen değişmelerden, diğer toplumlarla ve kültürlerle temasa, yeni teknolojik icatlar ve toplumsal yeniliklere kadar uzanabilen büyük bir çeşitlilik gösterir.
- Bir alt sistem ve toplumsal kurum olarak hukukun kendi içinde değişime yol açan üç temel organı vardır. Bunlar; yasama organı, hukuk uygulama makamları, hukuku icra ve infaz eden birimlerdir.
- Bu organlar, hukuku yaratma, uygulama, icra ve infaz etme süreçlerinde, kendilerindeki değişmelere bağlı olarak mevcut hukuk anlayışı ve kültüründe de bazı değişikliklere neden olur.
- Hukuk ile gerçek hayat arasında doğan açıklığı, şu örnekler üzerinde rahatlıkla görebiliriz: Otomobilin icadından sonra, atlı araba taşımacılığına göre düzenlenmiş yasalar, ortaya çıkan yeni durumlarla uyumsuz hâle gelmiştir.
- Nükleer enerji teknolojisinde meydana gelen muazzam gelişmelerle birlikte, günümüze kadar varlığını sürdüren devletler hukuku yetersiz kalmaya başlamıştır.
- Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, çağdaş toplumlarda çok yüksek düzeydeki toplumsal değişme; hukuku yaratma, değiştirme ve uygulama süreçlerinde rol oynayan organları çok ciddi sorunlarla yüz yüze getirmektedir.
- Hukuksal gelişme, toplumsal gelişmeye bağlıdır.
- Yani, toplumun gelişmesi, hukukun gelişimine de yansır.
- Zamanın akışı içinde insanlar ve onların ilişkileri değişir; farklı yer ve zamanlarda, farklı ilişkiler ve bunlara bağlı olarak değişik hukuksal ilişkiler ve işlemler ortaya çıkar.
- Değişim sürecinde, bir yandan yeni hukuksal ilişkiler ve işlemler şekillenirken diğer yandan eskileri kaybolur.
- Yeni örgütler ortaya çıkar, insanlar yeni tür sözleşme ilişkilerine girerler, eskisinden farklı vasiyetnameler düzenlerler ve değişik ifade beyanlarında bulunurlar.

MODERNLEŞME SÜRECİNDE HUKUK

- Modernleşme kavramı, genel olarak, ekonomik anlamda kapitalizme ve endüstriyel gelişime, siyasal bakımdan ulus-devlete ve liberal demokrasiye, sosyokültürel açıdan bireyciliğe ve seküler bir dünya görüşüne, toplumsal yapının giderek farklılaşmasına ve karmaşıklaşmasına, kentleşmenin artmasına ve bilimsel düşünce tarzının gelişmesine doğru giden bir süreci ifade etmek üzere kullanılmaktadır.
- Modernitenin ise belli özellikler taşıyan ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel yapıyı nitelendirmek ve onu “geleneksel” olarak adlandırılan toplumsal yapı tipinden ayırmak üzere kullanılan bir terim olduğu söylenebilir.
- Başka bir deyişle, tarihsel süreçte toplumsal yaşamın belli bir aşaması “modern öncesi” veya “geleneksel” olarak nitelendirilirken, bu aşamadan esaslı ölçüde farklı özelliklere sahip bir aşamayı ya da dönemi ifade etmek üzere modernite terimi kullanılmaktadır.
- Modernite, belli bir zaman dilimini veya dönemi temsil ederken; modernleşme, moderniteye geçişi sağlayan ve moderniteyi karakterize eden toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve düşünsel boyutları olan süreci anlatmaktadır.
- Modernleşmeyle birlikte; toplumsal yapı, giderek artan bir karmaşıklaşma ve farklılaşma ile karakterize olan bir değişme süreciyle, geleneksel veya modern öncesi toplum yapısından ayrılmaya başlamıştır.
- Çalışmalarıyla klasik sosyolojik teorinin oluşumuna katkıda bulunmuş Marx, Durkheim ve Weber gibi düşünürler özellikle bu değişimle yakından ilgilenmişlerdir.
- Marx, söz konusu değişimle toplumun, feodalizmden kapitalizme; Durkheim, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya; Weber, geleneksel otoriteden rasyonel-yasal temelli bürokratik otoriteye; Tönnies ise cemaatten cemiyete doğru evrimleştiğini ileri sürmüştür.
- Modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran temel özelliklerin; hızlı ve yoğun değişme ve bu değişimin giderek bütün toplumsal sistemi kuşatarak kendine özgü kurumsal ve düşünsel yapılar geliştirmesi olduğu söylenebilir.
- Modernleşme sürecinde hem insan-doğa, hem de insan-insan ilişkisi esaslı bir şekilde değişime uğramıştır.
- İnsan-doğa ilişkisi bağlamında, üretim sürecinde teknoloji giderek ağırlıklı bir yer edinmiş ve organik temelli olmayan enerji kaynaklarının kullanımı artmıştır.
- Bu gelişme, insanın doğayla ilişkisinde alet ve edevattan makineye geçmesi, emek sürecinin doğrudan insan gücüne dayalı olmaktan çıkarak makineye ve teknolojiye bağımlı olması anlamına gelir.
- Nüfusun giderek arttığı, birbirini tanımayan daha çok insanın aynı devletin sınırları içinde bir arada yaşadığı, toplumsal hareketlilik imkânlarının, iş bölümü, uzmanlaşma, farklılaşma ve karmaşıklaşmanın gittikçe arttığı modern toplumda; insan-insan ilişkileri de önemli ölçülerde dönüşüme uğramış ve nispeten daha durağan bir toplumsal yapıdan daha dinamik bir yapıya geçilmiştir.
- Bu geçişle birlikte, Tönnies’in deyişiyle ırk, etnik köken ve kültür bakımından farklılaşmamış bireylerden oluşan homojen cemaat yapılarından; etnik köken, sosyo-ekonomik statü ve kültürel değerler bakımından farklılaşmış cemiyet yapılarına doğru giden bir değişim gerçekleşmiştir.
- Geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçiş sürecinde; toplumsal ilişkiler yerel bağlamından, belirli ve kısa aralıklı zamansal ve mekânsal yapısından uzaklaşarak daha belirsiz, aralıklı ve genel bir zaman ve mekân bağlamına yerleşmiştir,
- Bunun gerçekleşmesinde, yeni teknolojik imkânların ve araçların ortaya çıkması önemli bir rol oynamıştır.
- Modernleşme sürecinde, ulaşım araçlarının giderek gelişmesiyle ulaştırma ve seyahat imkânları sürekli artmıştır.
- Yolcu taşıyan arabalarının yerini alan trenler, motorlu deniz, kara, hava taşıtlarının icadı ve seri üretimi, yerel nitelikteki tüm toplumsal ve kültürel “bütünlüklerin aşınmasına ve zayıflamasına yol açarak modern süreçleri hızlandırmıştır.

- İletişim teknolojilerinin ve olanaklarının gelişmesiyle enformasyonun, bedenlerin fiziksel hareketini gerektirmeksizin, taşıtların ve nesnelerin hareketinden koparak bütün yerküre üzerinde hızla kullanılabilir hale gelmesi sonucu, toplumsal, siyasal ve kültürel bütünlükler hızla yok olmaya, zaman-mekân kavramları eski anlamlarını kaybetmeye başlamıştır.
- Toplumun gerek coğrafi gerekse nüfus bakımından büyüdüğü bireyler, gruplar ve toplumsal tabakalar arasında çıkar, görüş ve inanç ayrılıklarının yaşandığı, geleneksel cemaat yaşamının sağladığı güven ve dayanışma duygusunun zayıfladığı, giderek birbirini tanımayan veya çok az tanıyan insanların bir araya geldiği, toplumsal ilişkilere ve davranışlara yön veren geleneksel değerlerin, normların ve standartların etkinliklerini kaybettiği modernite koşullarında insanlar, daha önce hiç aşına olmadıkları ilişkiler, olaylar, sorunlar ve risklerle yüz yüze gelmişlerdir.
- Böyle bir ortamda doğal olarak, insan ilişkilerini çerçeveleyecek ve düzenleyecek farklı bir normlar ve simgeler sistemine ihtiyaç duyulacaktır.
- Modern toplum ve modern devlet alanındaki insan ilişkilerini çerçeveleyip düzenlemek üzere modern bir hukuk oluşmaya başlamıştır.
- Bu gelişmeyle birlikte geleneksel toplumsal bütünlüşme ve kontrol mekanizmalarının bıraktığı boşluğu, formel kurallarıyla, prosedürleriyle ve mekanizmalarıyla modern hukuk doldurmaya çalışmıştır.
- Modern hukuk, ülkenin her yerinde ve herkese genel olarak uygulanabilecek standart nitelikteki bağlayıcı kural ve mekanizmalarıyla ülke çapındaki çeşitlilikleri ve farklılıkları aşmaya çalışan ve giderek merkezileşen devlet yapısına ihtiyaç duyduğu araçları sağlamıştır.
- Modernleşme süreciyle sadece toplumsal ilişkiler ve yapılar değil, aynı zamanda kültürel değerler ve zihniyet dünyası da değişmeye başlamış; ekonomik ve siyasal alanda kapitalizm ve ulus-devlet yapısı gerçekleşirken, kültürel alanda Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte Protestanlık ve bireycilik anlayışı giderek öne çıkmıştır.
- Ekonomik gelişmeler çerçevesinde; üretim sisteminde loncaların ve trampa usulünün yerini para ile ücretli emeğin alması ve zenginliğin artması, üç önemli sonuca yol açmıştır:
 - Bunlar, paraya egemen yeni bir sınıfın yükselişi,
 - Bireycilik
 - Milliyetçiliktir.
- Modernleşen toplumsal ve ekonomik sistemle birlikte, yeni bir değerler sistemi ve zihniyet dünyası da şekillenmiştir.
- Bir yandan insan, geleneksel toplumsal grupların ve toplulukların bir mensubu olmaktan çıkıp ayrı bir varlık kazanırken ve ortak çabanın yerini kişisel girişimler alırken; diğer yandan, kanaat kârlığın, statükonun, mesleki dayanışmanın yerini daha fazla kazanç hırsı, değişim arzusu ve rekabet almıştır.
- Ayrıca, akılcılık, bilimsellik, planlama ve hesaplama gibi değerlerin ağırlık kazandığı böyle bir yapı, ister istemez yeni bir hukuk anlayışının ve düzeninin oluşmasına yol açacaktı.
- Modern hukukun en temel özelliği, bilinçli ya da amaçlı insan etkinliğinin ürünü olarak ortaya çıkan, yani akıl yoluyla bulunan bir kurallar sistemi olmasıdır.
- Modern hukuk; amaçları, doktrinleri, kuralları ve kurumları bakımından, modern öncesi dönemlerdeki hukuka göre oldukça farklı nitelikler gösterir.
- Bu farklılığın oluşumunda, sosyo-kültürel koşullarda ve zihniyet yapısında süreç içerisinde meydana gelen değişimler önemli bir yer tutar.
- Modern hukukun oluşumunda; yeni ekonomik, sosyo-kültürel yönelimler, değer ve kavramlar ile birlikte modern zihniyetin gelişimi de önemli bir rol oynar.
- Modern zihniyetin gelişmesinde ise sözlü kültürden yazılı ve basılı kültüre geçişin belirleyici bir işlev gördüğü söylenebilir.
- Böylece bilgiyi iletme, saklama ve işleme süreçlerinde gerçekleşen dönüşümlerle birlikte ortaya çıkan temel iletişim biçimlerindeki değişme, hukukta da yansımaları bulur.

- Modern hukukun iki temel özelliğinden birisi, modern öncesi sistemlerde topluluk ya da grup bünyesinde kaybolan veya görünmeyen bireyi öne çıkarması; diğeri ise, daha önceki hukuk sistemlerinden daha fazla soyutlamalara dayalı olmasıdır.
- Bu iki nitelik, temel hak ve özgürlüklerin asıl öznesi olarak bireyi kabul eden liberal hukuk sistemlerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.
- Modern dönemlerde birey, toplumun temel birimi olarak düşünülür ve vatandaş olarak tek tek bireylere karşı gösterilen ilgi, hukukun odak noktasıdır.
- Modern hukukun ayırıcı özelliklerinden birisini oluşturan birey üzerindeki vurguyu, modern öncesi sistemlerde görmek mümkün değildir.
- Batı hukukunda bireye verilen önemin altında; hiç kuşkusuz, girişim ruhuna sahip ve risk alabilen bireyleri bünyesinde barındıran yeni bir sınıf olarak burjuvazinin yükselişle oluşmaya başlayan yeni değerler, tutumlar ve perspektifler vardır.
- Modern hukukun bir diğer özelliği, normatif bir karakter taşımasıdır.
- Normatifliğin bizzat kendisini, insan ilişkilerini ve davranışlarını yöneten güç olarak kabul eder.
- Modern hukukta keyfiliğe ve şahsiliğe yer yoktur.
- Yazılı hale getirilerek kodifiye edilen hukuk, temel model durumuna gelir.
- Biçimsel olarak yürürlüğe konan hukuki normlar bütününden mantıksal çıkarım ilkelerine aykırı düşen her şeyi, görmezden gelme eğilimi hukuk çevrelerine egemen olur.
- Başka bir deyişle, modern formel hukuk ilkeleri ve kurallarından mantıksal çıkarımlar yoluyla varılan sonuçlar, hukuki bakımdan geçerli görülür.
- Seküler ve dinsel kurallar arasında kesin bir ayırım yapılır.
- Hukuk, din kuralları, ahlak normları ve gelenekler tarafından güçlü şekilde etkilense bile, bunlar hukuki olarak nitelenmezler.
- Örf ve âdet kurallarına, ancak pozitif hukukun açık bir şekilde göndermede bulunması hâlinde başvurulabilir.
- Modern hukukun oluşumunda nihai söz sahibi olan güç devlettir.
- Modern hukuk, insanlar arasında hiçbir ayırım yapmamasıyla ve onların hepsini vatandaş olarak hukuk önünde eşit statüde saymasıyla genel niteliklidir.
- Modern toplumlarda ise yasa koyucu organlar, hukuku belirlenmiş amaçlara ulaşmak için değişken karakterli bir alet veya araç olarak değerlendirirler.
- Modern hukuk, Weberci anlamda rasyoneldir.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE HUKUK

- Sınırlar ötesi ya da ulus ötesi olay ve oluşumlara giderek artan ölçülerde bir önem verildiği ve bu süreci ifade etmek üzere küreselleşme kavramına başvurulduğu görülmektedir.
- Küreselleşmeyi, kapitalizmin gelişme sürecindeki bir aşama olarak değerlendiren Şaylan'a göre küreselleşme, sözcük olarak, dünyanın bütünleşmiş tek bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir.
- Küreselleşme, yeni ortaya çıkan bir olgu değildir.
- Kapitalizm, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren küresel bir nitelik göstermiştir.
- Ulusal devletler de kapitalist dönüşümün ortaya çıkardığı yapılardır.
- Ancak kapitalizm, ulus-devletlerin sınırlarıyla yetinmemekte, bu sınırları geçerek dünya ölçeğinde etkisini göstermektedir.
- Küreselleşme, genel olarak, ekonomik etkinliklerin uluslararası nitelik kazanmasını ifade eden bir kavram olarak anlaşılmalı beraber, esasında bundan daha fazla anlama gelmektedir.
- Küreselleşme süreci, genel olarak, kapitalist sistemin oluşum süreciyle birlikte süregelen bir olgu olarak değerlendirilebilir.
- Bu süreç, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemlerle birlikte, ulusal devletin de dâhil olduğu siyasal sistemi etkileyip dönüştürmektedir.
- Küreselleşme sürecini simgeleyen oluşumlar; bölgesel bütünleşme, yerelleşme ve özelleştirme olarak nitelenebilir.

- **Bölgesel bütünleşme ya da bölgesel entegrasyon kavramı;** dar anlamda, coğrafi açıdan birbirine yakın ulusal ekonomiler arasındaki ilişkilerin daha yoğun hale gelmesini ifade etmektedir.
- **Geniş anlamda ise** belirli bir coğrafyayı paylaşan ülkelerin; pazarlarını, ekonomilerini, üretim süreçlerini, siyasi ve stratejik güçlerini birleştirme yönünde harcadıkları çabaları tanımlamak için kullanılmaktadır.
- Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği (NAFTA) bünyesindeki bütünleşme, Güney Amerika’da ve Latin Amerika’da gözlenen birleşmeler, **bölgesel entegrasyona örnek** olarak verilebilir.
- **Yerelleşme**, bir anlamda, devletin merkezi yönetim birimleri ile yerel yönetim birimleri arasındaki iş bölümünde yerel birimlerin ağırlık kazanması anlamına gelmektedir.
- **Başka bir açıdan yerelleşme** ya da yerellik, ulus-devlete fazla ihtiyaç duyulmaksızın, bireylerin ve yerel birimlerin ortak birliktelik duygusu ve kültürü altında kendi kendilerini yönetme yeteneğine kavuşmalarını ifade etmektedir.
- Küreselleşme sürecinin, özellikle 1970’li yıllarda giderek hızlanıp yaygınlaşmasıyla gündeme gelen bir diğer kavram, özelleştirme olmuştur.
- **Özelleştirme**, kamu kesimi etkinliklerinin sınırlandırılması, kamuya ait bir işletme ya da faaliyetin özel sektöre devri, satışı ve kiralanması, yani mülkiyet ve yönetimlerinin değişik yöntemlerle özel kesime aktarılması anlamına gelmektedir.
- Kapitalizm, 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Batı Avrupa’da şekillenmeye başlayan yeni toplumsal düzeni ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır.
- Modern devlet ise 16. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa’da ortaya çıkan ve ulusal devlet olarak da ifade edilen devlet tipini anlatan bir deyimdir .
- **Ulus devlet**, bir toplumun yöneticilerinin, şiddet araçlarının yani, asker ve polisin yönetimini tekellerine almalarına yarayan siyasi yönetim kurumlarından oluşan bir devlet olarak tanımlanabilir
- Toplumu yönetenlerin, asker ve polis sayesinde kazandıkları denetim gücü, onların sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde egemenliklerini destekleyen temel unsur olmuştur
- Westfalya Barış Antlaşması’na taraf olanların, gerçek anlamda bir bağımsızlık statüsüne kavuşmalarının kabulü söz konusu olmuştur.
- Ayrıca, devletlerin egemen varlıklar olarak tanınmasıyla, egemenlik ilkesi ile ulusların kendi kaderini belirleme ilkesi hayata geçmiştir.
- Westfalya, aynı zamanda bağımsızlık ve egemenlik statüsüne kavuşmuş devletler arasında akdedilen ilk çok taraflı sözleşme niteliğindedir.
- Böylece 17. yüzyılda devlet, uluslararası düzen üzerinde dramatik etkiye sahip, kamusal alanı ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.
- Böylesi bir kamusal alanın ortaya çıkışı, Ortaçağ Avrupası’ndan modern Avrupa’ya geçişin de bir simgesi olmuştur.
- Westfalya Barış’ının getirdiği modelden itibaren uluslararası sistemin temel özellikleri şöyle sıralanabilir
 1. Dünya, büyük ölçüde kendilerine ayrılan toprak ve deniz parçası üzerinde en üst otoriteye sahip egemen devletlerin oluşturduğu bir topluluk niteliğindedir. Her bir devlet, kendisini mükemmel bir topluluk olarak görmekte olup, başka bir gücün otoritesine boyun eğmek istemez, yani kendinden başka bir üst otorite tanımaz durumdadır.
 - 2) Meşruiyetin birincil kaynağı güçtür.
 - 3) Hukuk yaratma, ihtilafları çözme ve hukuku icra etme şeklindeki üç temel Hukuksal fonksiyon, bir ölçüye kadar merkezîleşmiştir. Dünya topluluğuna Üye her devlet, gerçek gücüyle orantılı bir şekilde, bu fonksiyonları yerine Getirme görevini bizzat kendi üzerine almıştır.
 - 4) Güç kullanımı üzerine empoze edilecek herhangi bir hukuksal engel yoktur. Ülkelerin egemenlik, politik bağımsızlık ve kendi vatandaşlarını koruma

Hakkına ilişkin hukuki ilkelere, güçlü devletler, ancak kendi çıkarlarına aykırı olmadığı ölçüde saygı göstermektedirler.

5) Uluslararası nitelikte haksız, hukuka aykırı davranışlardan sorumluluk, ihlalci devlet ile mağdur arasındaki özel bir mesele olarak görülmektedir.

6) Bütün devletler, aralarındaki gerçek farklılıklar ve dengesizlikler dikkate alınmadan eşit bir statüde kabul edilirler. Hukuk kuralları, bu anlamdataarfsızdır.

7) Uluslararası hukuk, devletlerin birlikteliğini sağlamak üzere tesis edilen kurallar bütünü niteliğindedir. Bununla, devletlerin birlikte, yan yana yaşamaları için gerekli şartlar sağlanmaya çalışılır. Bu aşamada devletlerin iflbirliği, genel olarak savunma ve askerî amaçlarla sınırlıdır.

- Bu konudaki çabalara örnek olarak Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) hazırladığı yabancı mülkiyetin korunması hakkındaki anlaflma taslağı (OECD Draft Convention on the Protection of Foreign Property) zikredilebilir. Ayrıca, son yıllarda kabul edilen ve DTÖ'nün ilgi alanında bulunan, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri (TRIMS) ve Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları (TRIPS) düzenlemeleri de bu çerçevede verilebilecek diğer örneklerdir.
- Ayrıca OECD, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNCTAD bünyesinde geliştirilen davranış kodlarından da şu örnekler verilebilir

1) OECD Konseyi tarafından kabul edilen, çok uluslu girişimlere yönelik olarak geliştirilen OECD ilkeleri,

2) ILO Yönetim Kurulu'nca kabul edilen, çok uluslu girişimlere ve toplumsal politikaya ilişkin ILO Deklarasyonu,

3) UNCTAD'ın Sınırlayıcı İş Uygulamaları Kodu. Bu kod, UNCTAD'ın himayesi altında toplanan konferans tarafından önerilmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilmiştir. Bununla, sınırlayıcı iş uygulamalarının kontrol edilmesine ilişkin çok taraflı bir ilkeler ve kurallar seti oluşturulmuştur.

4) BM Teknoloji Transferi Kodu (UNCTAD Transfer of Technology Code).

5) Birleşmiş Milletler Çokuluslu Şirketler Kodu (U.N. Transnational Corporations

➤ II. Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenmeye başlayan yeni uluslararası ya da küresel hukuk sisteminin temel özellikleri şöyle sıralanabilir.

1) Egemen devletlerin tahtını sarsmaksızın, uluslararası örgütlerin mantar gibi çoğalması ve devletler üzerinde etkili mekanizmalar olarak önemli roller oynamaya başlamaları,

2) Uluslararası alanda birey ve insan gruplarına tanınan sınırlı rolden, bunların uluslararası meselelerde, kısmen de olsa, söz sahibi birimler haline gelmeleri,

3) Sömürgeci devletlere, ırkçı rejimlere ve yabancı işgalcilere karşı örgütlü insan gruplarına geniş roller tanınması ve bunların söz sahibi birimler olarak kabul edilmeleri,

4) Devletlerin kullandıkları askerî ve hatta ekonomik güç üzerinde bazı sınırlamaları n empoze edilmesi,

5) Uluslararası ilişkilerde meşrulaştırıcı kriter olarak münhasıran güce tanınan ağırlığın sınırlandırılması ve güce sınırlar getiren yeni bir değer sisteminin tedricen oluşması,

6) Uluslararası toplumun, üç temel hukuksal fonksiyonu (hukuku yaratmak, ihtilafları çözmek ve hukuku icra etmek) ifa etmesini kolaylaştırmaya yönelik bir dizi araç veya mekanizmanın tesis edilmesi.

7) Önceden, uluslararası topluluğun bütün üyelerinin davranışına yön verecek, evrensel nitelikli uygun hukuksal normlar pek yoktu. 1960'lı yıllardan itibaren, böylesi ilkelerin tedricen oluşmaya ve uluslararası düzenlemelerin omurgasını oluşturmaya başlaması,

8) Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde, tasavvur bile edilemeyecek ölçüde, birey haklarına ve insan haklarına ilginin artmış olması,

9) Irkçılığa, ayrımcılığa, köleciliğe ve benzeri zalimce davranış ve uygulamalara

karşı çıkan, insanı kutsal sayan değerlerin ve barışı korumaya yönelik çabaların yoğunlaşması.

İYİ ÇALIŞMALAR.....